

FRANSUZ TILI FONETIKASINI QIYOSLAB O'RGANISHNING AHAMIYATI GAPIRISH KO'NIKMASINI RIVOJLANTIRISHDA DIALOGNING ROLI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.5856137>

Azizabonu Shokirova Shomurot qizi

*Buxoro viloyati G'ijduvon tumani
4-sonli umumiy o'rta ta'lim maktabi
Fransuz tili fani o'qituvchisi*

Annotatsiya: Mazkur maqolada fransuz tili fonetikasining o'rganishda qiyosiy tahlilning ahamiyati hamda, fransuz tili fonetikasini o'qitishda axborot texnologiyalardan foydalanishning samarasi xususida so'z yuritilgan. Shu bilan birgalikda utaxassisligi fransuz tili bo'lgan talabalarning og'zaki nutqini rivojlantirishda dialoglar orqali ularning muloqot kompetensiyasini o'stirishning ahamiyati haqida ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: dialog, gapirish ko'nikmasi, muloqot kompetensiyasi, uslub va usullar, fonetika, fransuz tili, texnologiya, qiyosiy tahlil, tilshunoslik

Hozirgi rivojlangan axborot texnologiya asrida biror chet tilini (fransuz, ingliz, nemis) bilish hech kimga zarar keltirmasa kerak. Shunday ekan boshqa fanlarning o'z o'qitish metodlari bo'lganidek, chet tili o'qitishning ham o'ziga xos metodik uslublari, metodikasi mavjud. Biroq XVIII - asrgacha ayrim olimlar chet tilini o'qitish metodikasini qiyosiy tilshunoslikning amaliy tadbiquidir deb qarasarlar, boshqalar ularni pedagogika fani deb hisobladilar.

Yuqorida keltirilgan fikrlardan ko'rinib turibdiki, yillar davomida xorijiy til o'qitish metodikasi qiyosiy tipologiya va pedagogika fanlarining bir bo'g'ini sifatida hisoblangan va taqbiq etilgan. Bu fikrning o'ziga xos mantiqiy ifodasi bordek ko'rinadi. Chunki ona tili bilan boshqa bir millatning ona tilini o'rganishda albatta ikki til bir-biriga qiyoslanadi, ularning o'ziga xos tomonlari farqlanadi. Masalan fransuz hamda o'zbek tili fonetikasini qiyoslaymiz:

1. Fransuz tilida 15ta, o'zbek tilida 6ta unli bor;
2. Fransuz tilida burun unli tovushlari mavjud, o'zbek tilida esa yo'q;
3. Fransuz tilida so'z oxiridagi undoshlar jarangsizlanmaydi, o'zbek tilida esa ular jarangsizlashadi: maktab (b - p); lemonade [limonad];
4. Fransuz tilida cho'ziq va qisqa unlilar bor, o'zbek tilida esa yo'q;
5. Ochiq unlilar fransuz tilida o'zbek tilidagidan ko'p;
6. Fransuz tilida 8ta, o'zbek tilida 2ta lablangan unli bor;

Fransuz tili fonetikasini o'rganishga bag'ishlangan mashg'ulotlarda hozirgi zamon axborot -texnologik vositalardan unumli foydalangan holda dars o'tish zamon talabidir. Binobarin, fransuz tili tovushlar sistemasining o'ziga xos murakkabliklari, uning o'zbek tili tovushlar sistemasidan ancha farq qilishi, fonetik mashg'ulotlar davomida kompyuter texnologiyalaridan foydalanishni taqozo etadi va natijada o'quvchilarning fransuzcha tovushlarni me'yoriga yetkazib talaffuz qilish darajasiga erishish mumkin. Negaki aynan fransuz tilini o'rganayotgan talabalarda fransuzcha so'zlarni maromiga yetkazmasdan chala talaffuz qilish, so'z oxiridagi so'zlarni boshqa korrelyativ tovushlar bilan almashtirib yuborish, ba'zi talaffuzi qiyin bo'lgan tovushlarni umuman o'xshata olmaslik, fransuzcha so'zlarning o'qilish qoidalarini chalkashtirib yuborish, fransuz tili uchun muhim sanalgan bog'lanish (la liaison) va ulanish (l'enchainement) hodisalariga amal qilmaslik kabi holatlar juda ko'p uchraydi. Bularning barchasi fransuz tili fonetikasini to'g'ri o'zlashtira olmaslik natijasidir. Ushbu kamchiliklarni bartaraf etish maqsadida dars jarayonini to'g'ri tashkil etish va darsda innovatsion texnologiyalardan foydalanish maqsadga muvofiqdir. Ma'lumki, til bo'limlari ichida fonetika bo'limi nutqiy mahoratni rivojlantirishda katta ahamiyatga ega. Chunki "Fonetika" tovushdagi muayyan bir so'zni o'zgartirish, tovushdan so'zlar hosil qilish, o'zakdosh qo'shimchadan qofiyadoh, ohangdosh so'zlar yasash, ularning imloviy ma'nolarini hamda ma'no guruhlarida ustida ishlash o'quvchi so'z boyligini oshiradi. Nutqiy malakalarini shakllantiradi. Masalan, quyidagi berilgan sozni zinapoya shaklida kengaytirib, yangi so'zlarni yasash mumkin. Har bir so'z oldingisidan bir tovush bilan farqlanadi:

O'zbek tilida Fransuz tilida

OI	prend
Ola	-
Olam	le monde
Olim	savant
Olima	savante
Olinma	pas prend

Hozirgi kunda fransuz tili fonetikasini o'zbek guruhi talabalariga o'rgatishdagi o'quvchining shaxsiy qobiliyatlaridan kelib chiqqan holda u bilan ish olib boriladi va unga berilayotgan topshiriqni o'zlashtira olish qobiliyatiga qarab, sekinlik bilan amalga oshiriladi. Fransuz tili fonetikasini o'rganayotgan talaba avvalo, o'z ona tili fonetikasi yaxshi bilishi lozim. Chunki o'z ona tilini mukammal bilmay turib, xorijiy tillarni o'zlashtirishda qiyinchilikka duch keladi. Ushbu muammolarni vaqtida hal qilishda talabaga

ikki tilning farqli va o'xshash tomonlarini, qiyosiy tahlilini to'g'ri tushuntirib bera olish pedagog zimmasidagi muhim vazifadir.

Til aloqa vositasi sifatida hayotga kirib keldi. U mavjud va faqat nutq orqali jonlidir. Chet tilini o'rgatish haqida gapirganda, avvalambor, uni muloqot vositasi sifatida o'rgatishimiz kerak. Gapirish — to'rtta ko'nikmadan biri bo'lib, muhim ahamiyatga ega. Tilni o'rganuvchi uni haqiqiy hayotda kutilmagan uchrashuvlarda juda qadrlaydigan ko'nikmadir. Shu bilan birga, ishonchli gapiruvchi qolgan uchta ko'nikmasiz muloqot qilish imkoniga ega emasligi, shak-shubhasiz, haqiqatdir. Shuning uchun fransuz tilini o'qitish doirasida to'rtta ko'nikma (o'qish, gapirish, eshitish va yozish)ni kiritish va o'zaro bog'lash zarur. Talabalarning og'zaki nutqini o'stirishda juda ko'p usul va uslublardan foydalanish mumkin. Har bir uslubning o'ziga yarasha afzallik va noafzallik tomonlari bor. Bu, albatta, o'qituvchining mahoratiga bog'liq, u usullarni mavzuga, o'quvchilarning yoshiga, qobiliyatiga, xususiyatlariga qarab moslashtirishi va to'g'ri tanlashi kerak.

So'nggi tendensiyalarga muvofiq, til ko'proq muloqot sifatida o'qitilishi ko'zlangan. Shu sababli og'zaei ko'nikmalarning nafaqat sifati va xususiyatlariga qarab, balki mavjud ta'lim amaliyotida ularni rivojlantirishga qaratilgan uslub va usullarda ham aks ettirish maqsadga muvofiqdir. Nofilologik sinflarida til o'rganayotgan talabalarning gapirish ko'nikmalarini rivojlantirish uchun muloqot yondashuvidan foydalanish eng samarali usullardan biri hisoblanadi.

Shunday ekan, biz asosiy e'tiborni talabalarning og'zaki nutqini rivojlantirishga qaratishimiz kerak. Chet tilini bilish insonni zamonaviy, har tomonlama yetuk inson qilib tarbiyalaydi, shuningdek, xalqaro biznes olamiga, butun dunyoga yo'l ochib beradi. Talabalarning og'zaki nutqini rivojlantirishda tinglab tushunish, o'qish, dialogik, monologik nutqlardan foydalanamiz. Dialoglar har xil mavzularda bo'lishi mumkin. Avvalambor, kichikmant yoki dialoglarni tuzishda o'qituvchi talabalarga mavzuga oid bo'lgan so'z va iboralar bilan ularni tanishtirib, ularning talaffuz qilish qoidalari, gaplarda ishlatilish tartiblari haqida ma'lumot beradi. O'qituvchi o'rganuvchilarga namuna sifatida kichik videoroliklar namoyish ettirib, so'ngra talabalardan jufflikda ishlashni so'rasa, muloqot davomida talabalar tilni ishlatishda yuzaga keladigan qiyinchiliklarning oldini olishga muvaffaq bo'ladi.

Auditoriyada suhbatlardan foydalanishning bir necha turlari bor:

➤ Dialogik nutq- bunda o'quvchilar ijodiy yondashish orqali bir – birlari bilan suhbatlashadilar. Zamonaviy fransuz tilini o'qitish metodologiyasida nutq qobiliyatini rivojlantirish uchun birinchi navbatda,

dialoglardan foydalanish yaxshi samara beradi. Ushbu ko'nikmalarni turli xil o'quv qo'llanmalari, shu jumladan badiiy matnlar yordamida tarbiyalash mumkin. Bunday muloqotlar matnlarni an'anaviy ravishda yodlash va bir xil tarzda aytib berishdan saqlanish va ularni jonli fransuz tilidagi nutqqa aylantirish imkonini beradi. Bundan tashqari, o'quvchilarda so'z boyliklarini oshirishda va xotirani yaxshilashda yordam beradi. Dialoglar davomida o'quvchilar ravon, tezkor reaksiya, aktyorlik mahorati va albatta, grammatik jihatdan to'g'ri mashq qiladilar.

➤ O'quvchi matnni o'zi o'qiydi va ma'nosini aytib beradi. O'qish jarayoni interaktiv ravishda olib boriladi. Mashhur o'zbek, fransuz yozuvchilar tomonidan yozilgan qisqa hikoyalar, roman va boshqa adabiy asarlardan o'qish va so'z birikmalarini yaratish, adabiy talqinlarni tayyorlash, tashkillashtirish va taqdim etish uchun foydalanishlari mumkin.

➤ Tinglab tushunish orqali o'quvchilar nutq ko'nikmalarini yaxshilashlari mumkin. Eshitish-nutq faoliyatining retseptiv shakli. Tinglash paytida nutqni tushuntirish asosan eshitish hissiyotlariga asoslangan. Talabalar tinglash mobaynida talaffuz etilayotgan so'zlarning ohangiga e'tibor beradilar va qayta takrorlash orqali ushbu so'zlar xotirada mustahkamlanadi. Talabaga fransuz tilida suhbatga kirishish jarayonida tajriba sifatida eshitgan dialoglari yordam beradi va ko'nikmalarini shakllantiradi.

➤ Qisqa metrajli va o'quv filmlarini tomosha qilish orqali fransuz tilini o'rganish. Hozirgi kunda o'qituvchilar talabalarning kitob, jurnal va gazetalarni o'qish bilan birga haqiqiy filmlarni tomosha qilishga bo'lgan talablarini inobatga olishmoqda. Ma'lumki, nafaqat bosma materiallar o'qitishning ajoyib manbai bo'lib xizmat qilishi mumkin, balki qo'shiq va filmlar ham chet tillarni o'rganishda muhim rol o'ynaydi.

➤ Lug'at o'qitishning ahamiyati. Lug'at bu — til o'rgatishning asosiy qism hisoblanadi. Yangi so'z boyligini o'rganish bilan bir qatorda o'quvchi matn tinglash yoki o'qish paytida tanish bo'lmagan lug'at bilan kurashish, nutq va yozishda lug'atdagi kamchiliklarni bartaraf etish va ma'lum so'z birikmalaridan yaxshi foydalanish va yangi so'zlarni o'rganish uchun strategiyalardan foydalanishi kerak.

O'qituvchi talabalar bilan doimiy ravishda kundalik hayotda ishlatiladigan iboralarni har bir mashg'ulotida muloqot tarzida mashq qildirib borsa, talabalarda o'ziga bo'lgan ishonch, tilga bo'lgan mehr va qiziqishlari uyg'onib boradi. Shu bilan bir qatorda, o'rganuvchilarni muntazam rag'batlantirib borish, nutq davomida kuzatilgan kamchiliklarini vaqtida tuzatib, to'g'ri ko'rsatmalar berish maqsadga muvofiq bo'ladi. Talaba

bunday muloqot qilish orqali yangi soʻzlarni oʻrganadi, ularni amaliyotida qoʻllash imkoniga ega boʻladi. Gaplashish davomida suhbat mazmunini tushunib boradi va suhbatdoshini tinglab, unga javob beradi. Dars jarayonida oʻrgangan barcha ibora va soʻz birikmalarini atrofida hamda real hayotda ishlatishga ularda tajriba hosil boʻladi. Til sohiblari bilan erkin muloqotda boʻlishga oʻrganadilar. Suhbatni boshlashga va tugatishga, suhbatdoshga taklif va maslahatlar berishga, savollarga javob berishga, axborot almashishga, muhokama qilayotgan dalillarni aniqlashtirishga, oʻqigan yoki eshitganlarini muhokama qilishga oʻrganadilar.

Bunday matnlar talabalarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantiradi, oʻziga boʻlgan ishonchini kuchaytiradi, nutq faoliyatidagi asosiy eshitish va gapirish koʻnikmalarini shakllantirishda, oʻz fikrini ravon va aniq ifodalashda katta yordam beradi.

Yuqoridagilardan xulosa qilib aytganda, zamonaviy fransuz tilini oʻqitishda yuqoridagi usullardan foydalanish oʻqituvchilarga dars jarayonida mukammal usulni qoʻllash oʻquvchilarning toʻgʻri yoʻnalishda bilim olishlariga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Andreychikova A.P , Ubaydullayev M, Yusupova N.A “Fransuz tili fonetikasi” Oʻzbekiston 1992-y
2. Bled E, Bled O. Orthographe, Grammaire, -Paris HACHETTE, 2009
3. Jalolov J. «Chet tili oʻqitish metodikasi», Toshkent «Oʻqituvchi nashriyoti» 1996 yil.
4. Zaripova R. A. «Chet tillar oʻqitish metodikasidan qoʻllanma», Toshkent «Oʻqituvchi» 1986 yil.
5. Milrud, R. P. Sovremennie konseptualnie prinsipi kommunikativnogo obucheniya inostrannim yazikam / R. P. Milrud, I. R. Maksimova // IYaSh. — 2000. — № 4. — S. 9–15; № 5 — S. 17–22.
6. www.google.uz
7. www.ziyonet.uz